

К. МАРКС

ТЕЗИСИ ЗА ФОЙЕРБАХ¹

1

Главният недостатък на целия досегашен материализъм — включително и Фойербаховия — се заключава в това, че той схваща предмета, действителността, сетивността само като *обект* или *съзерцание*, а не като *човешка сетивна дейност, като практика*, не субективно. Затова стана тъй, че *дейната* страна, в противоположност на материализма, бе развита от идеализма — но само абстрактно, тъй като идеализмът, естествено, не познава действителна, сетивна дейност като такава. Фойербах иска да има работа със сетивни обекти, действително различаващи се от мисловните обекти, но не схваща самата човешка дейност като *предметна* дейност. Затова в „Същност на християнството“ той разглежда само теоретичната дейност като истински човешка, а практиката се схваща и фиксира само в мръсно-търгашеската форма на нейното проявление. Затова той не разбира значението на „революционната“, на „практическо-критическата“ дейност.

2

Въпросът, дали човешкото мислене притежава предметна истинност, не е въпрос на теорията, а *практически* въпрос. В практиката човек трябва да докаже истинността, т. е. действителността и мощта на своето мислене, неговата принадлежност към този свят. Спорът за действителността или недействителността на мисленето, което се изолира от практиката, е чисто *схоластичен* въпрос.

3

Материалистическото учение — че хората са продукти на обстоятелствата и на възпитанието и че следователно изменените хора са продукти на други обстоятелства и на изменено възпитание — забравя, че именно хората променят обстоятелствата и че трябва да се възпитава и самият възпитател. Затова то по необходимост стига дотам, да разделя обществото на две части, едната от които стои над обществото (напр. у Роберт Оуен).

Съвпадението на промяната на обстоятелствата и на човешката дейност може да бъде разгледано и рационално разбрано само като *революционна практика*.

4

Фойербах изхожда от факта на религиозното самоотчуждаване, от раздвояването на света на религиозен, въображаем свят и на действителен свят. Неговата задача се състои в това, да сведе религиозния свят до неговата земна основа. Той не забелязва, че след като бъде изпълнена тази задача, все още остава да бъде извършено най-главното. А именно: фактът, че земната основа се откъсва от самата себе си и се пренася в облаците като самостоятелно царство, може да бъде обяснен само със саморазкъсаността и самопротиворечивостта на тази земна основа. Следователно последната трябва най-напред да бъде разбрана в нейната противоречивост, а след това да бъде практически революционизирана чрез отстраняване на това противоречие. Така че например след като в земното семейство е разкрита тайната на светото семейство, самото земно семейство трябва да бъде подложено на теоретична критика и на практическо революционно преобразуване.

5

Недоволен от *абстрактното мислене*, Фойербах апелира към *сетивното съзерцание*; но той схваща сетивността не като *практическа*, човешки-сетивна дейност.

6

Фойербах свежда религиозната същност до *човешка* същност. Но човешката същност не е абстракция, присъща на отделния индивид. В своята действителност тя е съвкупността на всички обществени отношения.

Затова Фойербах, който не се занимава с критика на тази действителна същност, е принуден:

1) да се абстрахира от хода на историята, да разглежда религиозното чувство [Gefühl] обособено и да предполага абстрактен — *изолиран* — човешки индивид;

2) затова той схваща човешката същност само като „род“, като вътрешна, няма всеобщност, която свързва множеството индивиди само с *природни* връзки.

7

Затова Фойербах не вижда, че самото „религиозно чувство“ е *обществен продукт* и че абстрактният индивид, който той анализира, в действителност принадлежи на определена обществена форма.

8

Общественият живот по своята същност е *практически*. Всички мистерии, които водят теорията към мистицизъм, намират своето рационално разрешение в човешката практика и в разбирането на тази практика.

9

Най-многого, което може да постигне *съзерцателният* материализъм, т. е. материализмът, който разбира сетивността не като практическа дейност, е да съзерцава отделните индивиди в „гражданското общество“.

10

Становището на стария материализъм е „*гражданското*“ общество; становището на новия материализъм е *човешкото* общество или обобщественото човечество.

Философите само по различни начини са *обяснявали* света, но задачата се състои в това, той да бъде *изменен*.

*Написано от К. Маркс през пролетта
на 1845 г.*

*За пръв път публикувано от Ф. Енгелс
през 1888 г. в приложение към отделното
издание на неговото съчинение „Лудвиг Фойербах
и края на класическата немска философия“*

*Печата се по текста на
изданието от 1888 г.,
сверен с ръкописа на К. Маркс*

11
D. Auf-leben ~~haben~~ ~~Welt~~ ~~nur~~
spürten ~~das~~ ~~ganze~~ ~~was~~ ~~hört~~
auf ~~den~~ ~~Prozess~~ ~~verändern~~

Die Philosophen haben die Welt nur verschieden *interpretirt*,
es kommt darauf an sie zu *verändern*.